

ZSSK

Základy syntaxe a stylistiky

část syntax

vera.vykoukalova@tul.cz

Základy syntaxe

Věta a souvětí

Poměr parataxe a hypotaxe mezi větami

Druhy vět vedlejších

Souvětí souřadné, souvětí podřadné

Grafický a lineární zápis souvětí

Vztahy mezi větami v souvětí

parataxe = souřadnost

věty na stejné úrovni
(hlavní – hlavní, vedlejší - vedlejší)

+ 1. slučovací

┌ 2. stupňovací

x 3. odporovací

⊖ 4. vylučovací

← 6. příčinný (důvodový)

→ 5. důsledkový

: 7. vysvětlovací

typické spojovací výrazy

a, i,
ani-ani, hned-hned

nejen(že)-ale i, dokonce,
nadto, navíc, i, nýbrž i, ba, ba i /ani,

ale, avšak, však
(ovšem, nicméně, sice-ale)

nebo, či, buď-(a)nebo

neboť

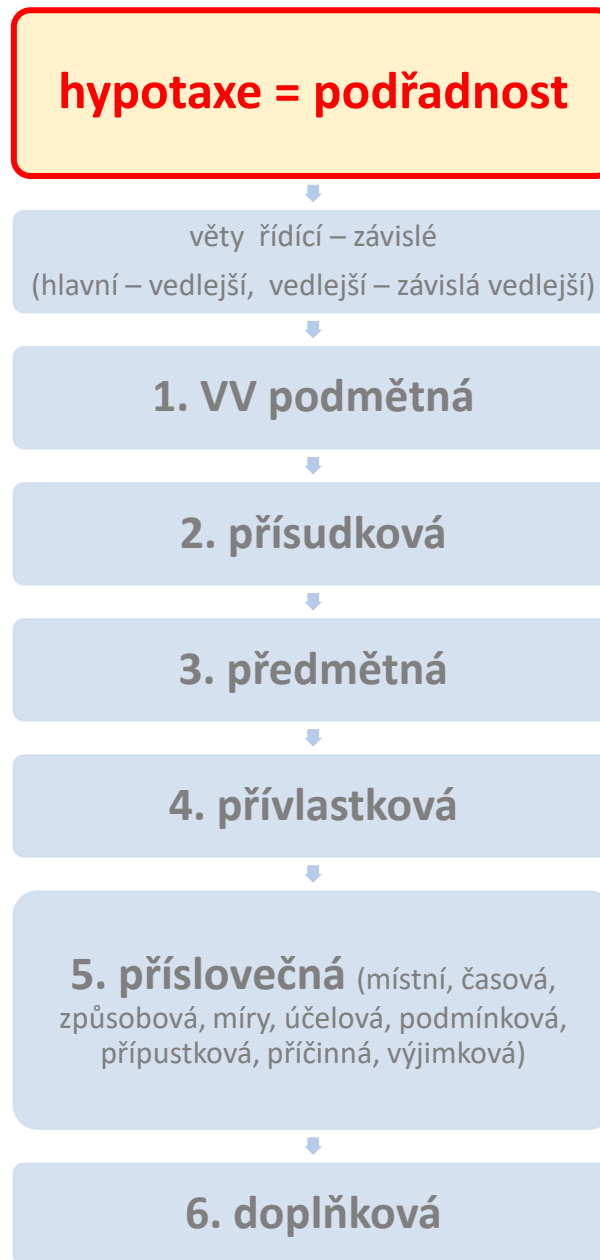
a tak, a proto, a tudíž

to znamená, tj. , :

Vztahy mezi větami v souvětí

Vztahy mezi větami v souvětí

Vztahy mezi větami v souvětí

parataxe = souřadnost

věty na stejné úrovni
(hlavní – hlavní, vedlejší - vedlejší)

+ 1. slučovací

┌ 2. stupňovací

x 3. odporovací

§ 4. vylučovací

← 6. příčinný (důvodový)

→ 5. důsledkový

: 7. vysvětlovací

hypotaxe = podřadnost

věty řídicí – závislé
(hlavní – vedlejší, vedlejší – závislá vedlejší)

1. VV podmětná

2. přísudková

3. předmětná

4. přívlastková

5. příslovečná (místní, časová,
způsobová, míry, účelová, podmínková,
přípustková, příčinná, výjimečná)

6. doplňková

Nepravé věty vedlejší

- *Přišla na zkoušku, aby ji po půl hodině vzdala.*
- *Přijela autobusem, který jel za chvíli dál.*
- *Luskl prsty, což bylo znamení.*

Větné ekvivalenty a fragmenty

- *Ordinace. Pozor děti.*
- *Dobrou noc. Pomoc!*
- *Skvělé! Správně.*

Typy souvětí

- podřadné (věta složená)
- souřadné

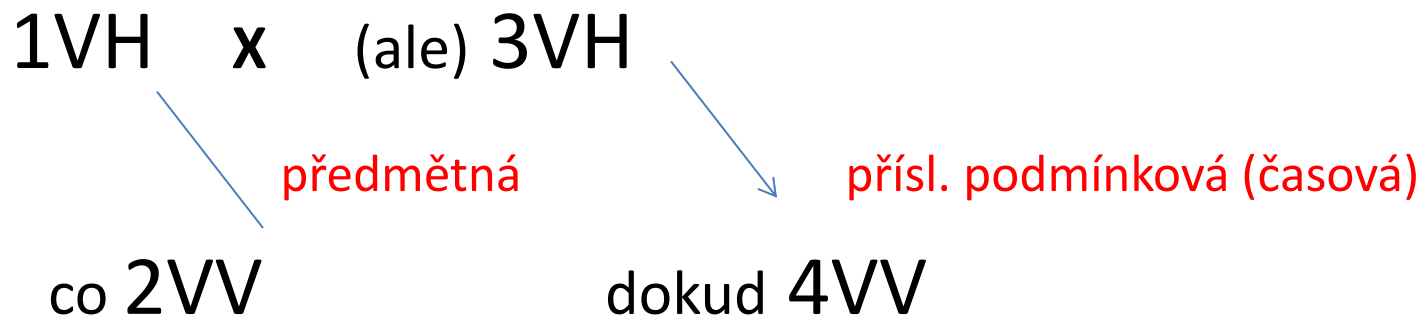
- složité

Polovětné konstrukce

- přechodníkové
- infinitivní
- s dějovými adjektivy
- *Trubači, jedouce před mládenci jako předvoj, ohlašovali se velkým troubením. Tento její zvyk, mluvit stále o nemocech, mě rozčiloval. Výzva k záchraně lesa, uzavírající tento pozoruhodný článek, se stala programem naší práce.*

Grafický a lineární zápis souvětí

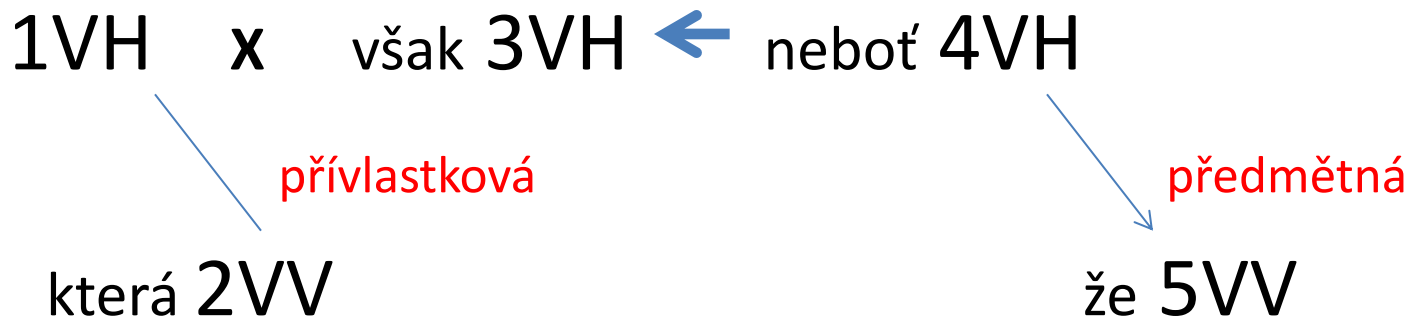
Ženy nevědí, co chtějí, ale nedají pokoj, dokud to nedostanou.

A, co Aa, ale B, dokud Ba

Grafický a lineární zápis souvětí

Přišla babička, která bydlí v Úpici, nepřišel však děda z Loun, neboť správně tušil, že tam bude babička z Úpice.

A, která Aa, však B, neboť C, že Ca

Grafický a lineární zápis souvětí

Na oslavu přišla naše babička, která dlouho bydlí v Malé Úpici, nepřišel však jejich děda nad Ohří, neboť správně tušil, že tam bude babička z Úpice i její sestra z Ústí.

1VH x však 3VH ← neboť 4VH

přívlastková

která 2VV

předmětná

že 5VV

A, která Aa, však B, neboť C, že Ca

Základy syntaxe

Větné členy

Větné členy

Věta holá a rozvitá

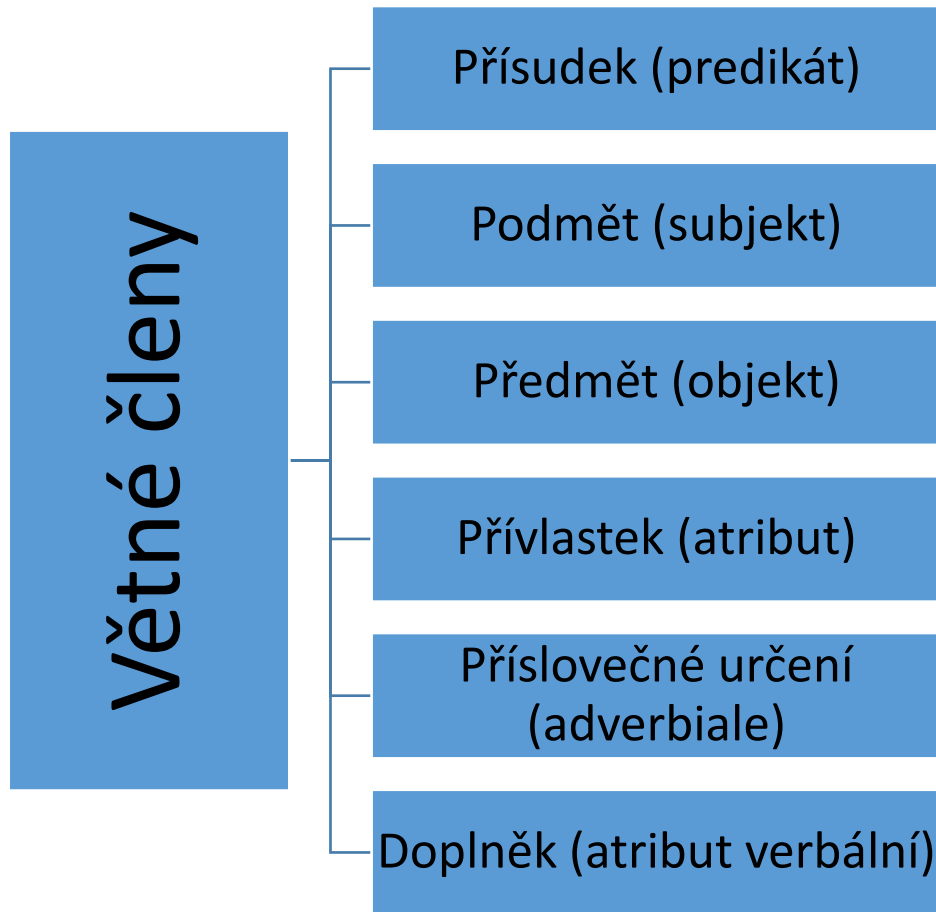
Věta jednočlenná a dvojčlenná

Větné členy několikanásobné

Větné členy komplexní (přístavek)

Výrazy, které nejsou větnými členy

Grafický a lineární zápis věty

Petr
podmět
subjekt

popřál
přísudek
predikát

naší
přívlastek
atribut

Ivaně
předmět
objekt

včera
přísl. urč. míst
adverbiale loc.

k svátku
přísl. urč. úč.
adverb. úč.

jako první.
doplněk.
atrib. verb

Přísudek (predikát)

- Tvoří základ věty (věta nemusí mít podmět, ale musí mít přísudek)
- Základem je verbum finitum (sloveso v určitém tvaru)
- Je vždy závislý na podmětu
- Je člen základní skladební dvojice

Přísudek (predikát)

slovesný

jmenný se sponou

a) jednoduchý

b) složený

c) souslovný

sponové sloveso

substantivum, adjektivum, adverbialní výrazy (často ustálená spojení), pronominum

Petr
čte.

Jana
by
bývala
pochv
álena.

Karel
musel
odejít.

Začalo
pršet.

Petr to
vzal na
vědom
í.

Hana
upadla
do
rozpak
ů

stal
se, je,
byl,
bude...

Budu
zpěvač
kou.

Irena
je
úžasná
:

Jsem
z toho
nesvůj.
Jsem
někdo.

Ona je už
v letech,
je po
mamince
, je
v balíku,
je v rejži,
je
z Nemaní
c.

Přísudek (predikát)

slovesný

jmenný se sponou

a) jednoduchý

b) slo

POZNÁMKY:

1. Sponová slovesa mohou mít i plný lexikální význam nebo zástupný význam: např. *Otec je na zahradě = sedí, pracuje, ryje;*
2. Někdy spona chybí, např. v heslech:
Mladost – radost, Kniha – přítel člověka.

sponové

+

substantivum, adjektivum, adverbální výrazy (často ustálená spojení), pronominum

Petr čte.

Jana by
byla
bývala
pochvál
ena.

Karel
musel
odejít.

pršet.

vědomí.

rozpaku

už
ch.
lo
ince,
alíku,
rejži,
je
z Nemanic.

Podmět (subjekt)

Řídící člen základní skladební dvojice
(subjekt + predikát = vztah shody)
Je vyjádřen syntaktickým nominativem (1. pádem)

Podmět (subjekt)

Podmět vyjádřený

podmět
nevyjádřený

podmět
všeobecný

substantivum
pronominum

spoj s
číslovkou

neohebná
slova a
výrazy
citátové
povahy

infinitiv

Maminka
čte. Ona
čte.

Deset dětí
bylo
pochváleno
. Bylo tam
několik
učitelů.

*Každé proč
má své
proto.
Českému
„umí“
odpovídá
anglické
„can“*

*Bylo by
riskantní
vynést
triumfy
jako první.*

*Podívám se
na to. Víme
to.*

*Hlásili to
v rozhlase.
Psali to na
internetu.*

Podmět (subjekt)

Podmět vyjádřený

podmět
nevyjádřený

podmět
všeobecný

substant
pronom

Věty **jednočlenné** nemají podmět.

- 1) Prší! Hustě prší! Bude pršet. Včera večer v Liberci hustě pršelo.
- 2) Bolí mě v zádech. Píchá mě v koleni. Lechtá mě pod lopatkou.
- 3) V hodinách hrklo. V kamnech zasyčelo. Na půdě strašilo.
- 4) Psalo se o tom v novinách. Mluvilo se o tom všude.

Maminka
čte. Ona
čte.

Deset dětí
bylo
pochváleno
. Bylo tam
několik
učitelů.

Ma sva
proto.
Českému
„umí“
odpovídá
anglické
„can“

By
riskantní
vynést
triumfy
jako první.

Podíval
na to. Víme
to.

Hlásili to
v rozhlase.
Psali to na
internetu.

Přívlastek (atribut)

Vždy je závislý **na substantivu** v jakékoli členské platnosti

Přívlastek (atribut)

shodný

v rodě,
čísle a
pádě

neshodný

neshoduje
se se
substantive
m, jeho
tvar se
nemění:

**několikaná
sobný**

**postupně
rozdávající**

volný

těsný

N:
sympatický
kluk, G:
sympatické
ho kluka

Nom.: kus
cukru,
Gen.: kusu
cukru
Instr.:
kusem
cukru

Děti byly
chytré,
šikovné,
zvědavé,
velké i
malé.

Vyšlo další(,) ilustrované vydání této knihy. Dívka držela v ruce novou(,) koženou kabelu.

Stádo ovcí(,) pasoucí se na louce(,) bylo hlídáno psy .

Trat'(,) probíhající na našem území(,) závodníci šťastně projeli.

Předmět (objekt)

- doplňuje sloveso nebo dějové adjektivum či substantivum
*...kupovat **něco** - kupování (**něčeho**), **chtivý čeho**, **dbalý čeho** ..*
- Ptáme se všemi pádovými otázkami kromě Nominativu
- **předmět přímý (akuzativní)**
- **předmět nepřímý (dativní, genitivní)**

Vyhledejte předměty / objekty

Otec mu zakázal jít ven. Každé proč má své proto. Já se vám ohlédnu a on je za mnou. Žižka byl odhodlán k boji. Byli jsme ochotni spolupracovat s nimi. Muž, kterého jsme předešli, byl náš soused.

ŘEŠENÍ

Otec mu zakázal jít ven. Každé proč má své proto. Já se **vám** ohlédnu a on je za mnou. Žižka byl odhodlán k boji. Byli jsme ochotni (pred) spolupracovat / s nimi (my). Muž, kterého jsme předešli (my), byl náš soused.

Příslovečné určení (adverbiale)

Druhy:

- **místa** otázka kde, odkud, kudy, kam ?

- **času**

kdy, odkdy, dokdy, jak dlouho

- **způsobu** jak, jakým způsobem? vyjádřené také přirovnáním

- **míry** kolik, jak mnoho?

- *Mluví dlouho.*

- *Tváří se kysele.*

- *Sedí doma.*

- *Byl velmi starý.*

- *Chodí kalužemi.*

- *Mám se dobře.*

- *Je zdráv jako ryba.*

Příslovečné určení (adverbiale)

Další druhy:

- **příčiny / důvodu**
z jakých důvodů, z jaké příčiny?
 - **účelu** za jakým účelem, proč?
 - **podmínky** za jakých podmínek?
 - **přípustky** navzdory čemu, přes co?
- *Přes velký déšť se vydali na cestu*
 - *Jde do města nakupovat.*
 - *Bez lásky není smíchu.*
 - *Pro nemoc nepřišel do školy.*

Vyhledejte adverbialie a určete druh

- Stál tam dlouho bez hnutí.
- Někde zaštěkal pes.
- Myslíla na něho dnem i nocí.
- Šli jsme tam pomalým krokem.
- Vzdor našim námitkám to udělal znovu.
- Za určité situace bychom byli schopni vám vyhovět.
- Uvařil nám grog pro zahřátí.
- I při své nezkušenosti lest prohlédl. Pro lítost ani nemohl mluvit.

ŘEŠENÍ

- Stál *tam dlouho /bez hnutí*. (**locus, temp, mod**) *Někde* zaštěkal pes.(**loc**)
- Myslíla na něho *dnem i nocí*. (**míry, popř. temp**)
- Šli jsme *tam /pomalým krokem*.(**loc, mod**)
- *Vzdor našim námitkám* to udělal znovu (**přípustky**).
- *Za určité situace* bychom byli schopni vám vyhovět (**podmínky**).
- Uvařil nám grog *pro zahřátí*. (**účelu**)
- I *při své nezkušenosti* lest prohlédl.(**přípustky**)
- *Pro lítost* ani nemohl mluvit.(**příčiny**)

Doplněk (atribut verbální)

A) doplněk vyjadřuje nějaký psychický nebo **tělesný stav** (*Eva seděla u okna **zklamaná**. x zklamaná Eva; Vrátil se z lázni zcela **zdráv***)

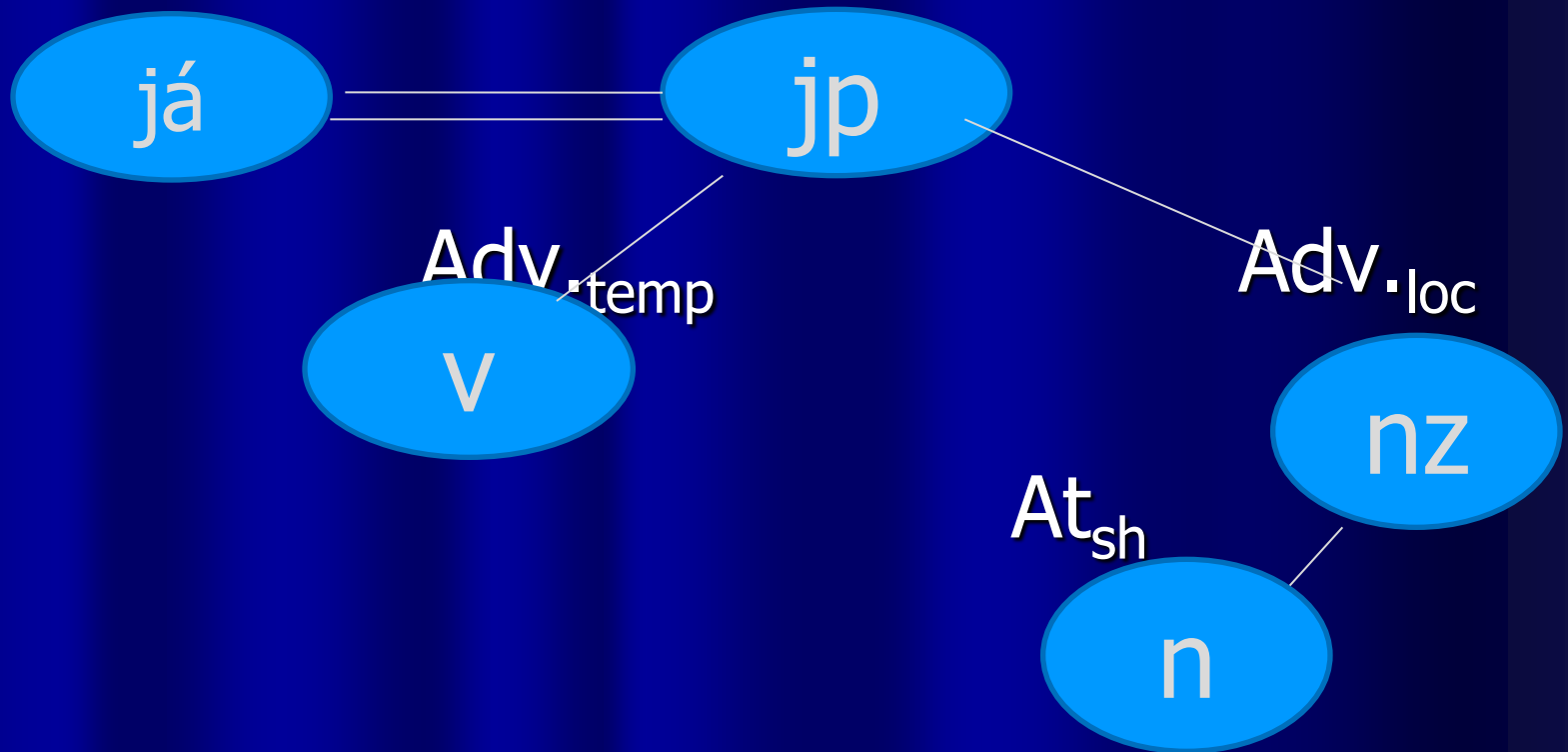
B) doplněk je vyjádřen pomocí slov **jako, jakožto, co, coby** (***Jako rodič** jsi zklamal. **Jako učitelka** je skvělá. x tváří se jako učitelka. Hodnotím tu práci **jako výbornou**. Vážím si ho **coby čestného člověka**.)*

C) Doplněk je vyjádřen **číslovkou řadovou** (*Odešel **třetí** / **jako třetí**. Doběhl **první** / **jako první***)

D) Doplněk je vyjádřen **přechodníkem nebo přech. konstrukcí** (*Dívka odcházela **příjemně se usmívajíc**. Viděl bratra **mluvícího s neznámou ženou***)

Příklady grafického ztvárnění

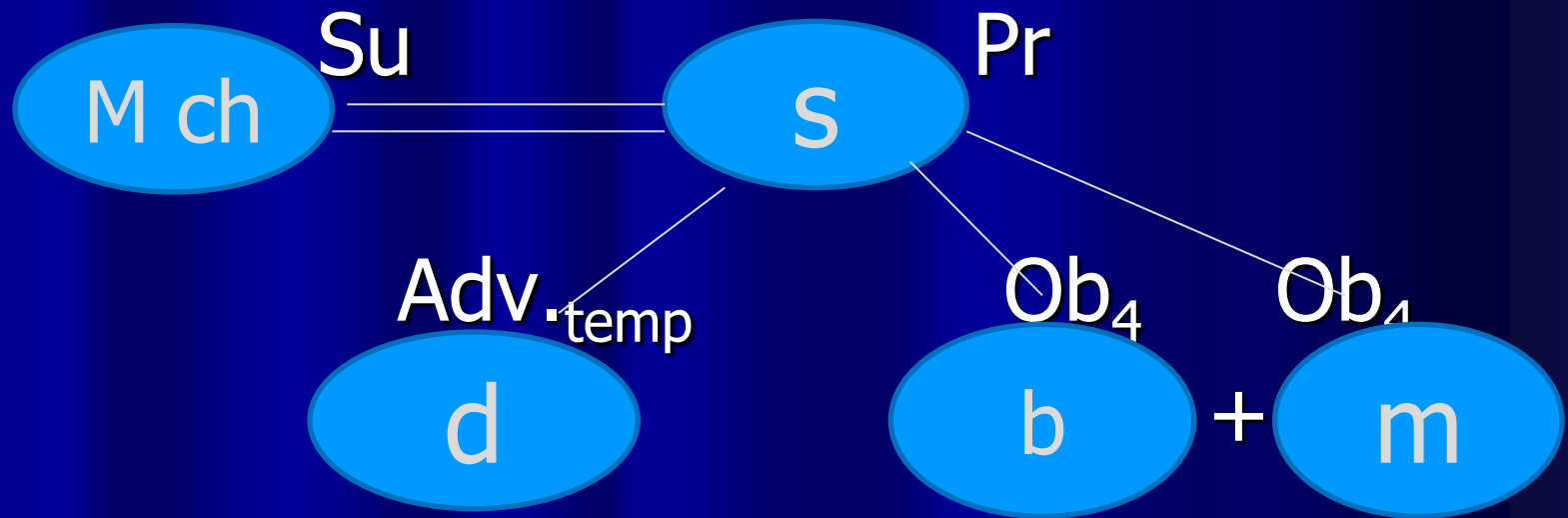
Já jsem včera pracoval na naší zahradě.

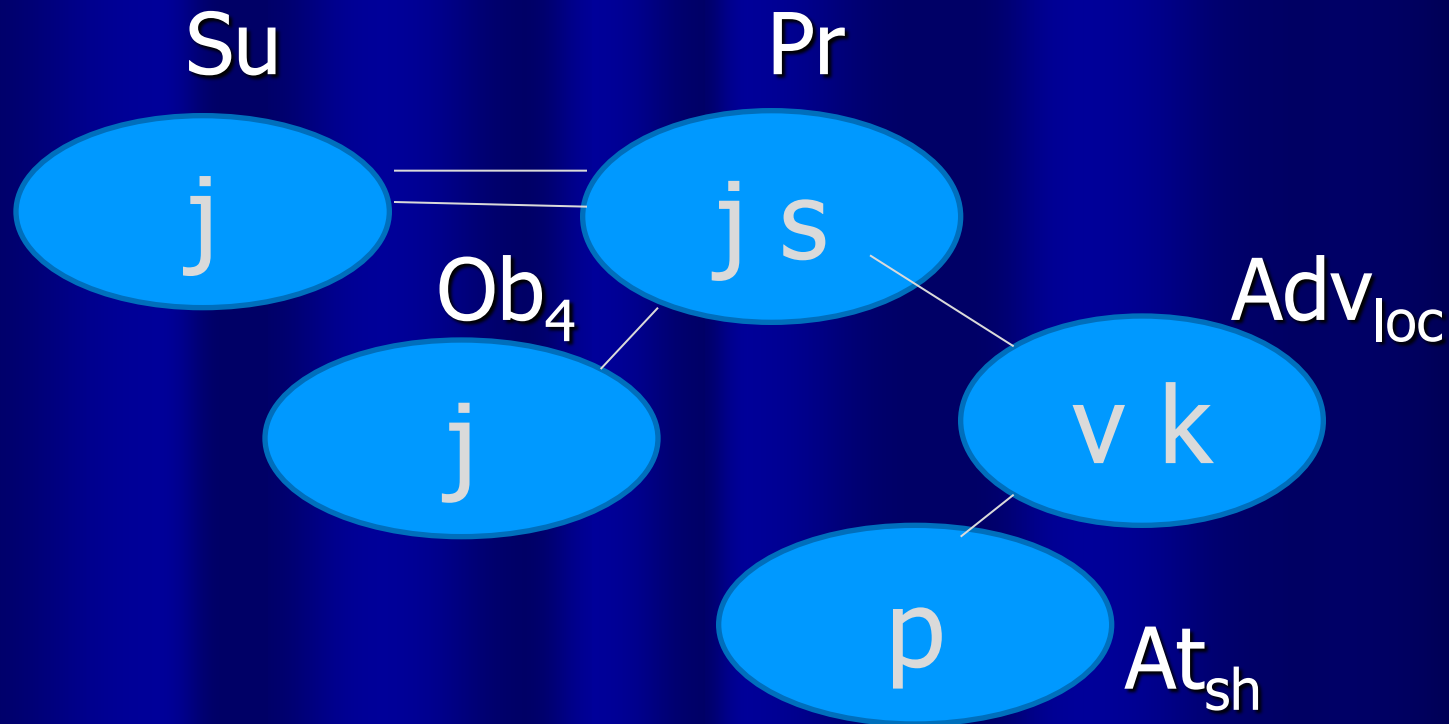
Grafický zápis větných členů, **větné vztahy**

Mnoho chlapců dříve sbíralo brouky a motýly. I já jsem je shromažďoval v papírových krabicích. Brouky jsem hledal pod kameny. Vždy jsem s napětím očekával, že se pod odvaleným kamenem objeví vzácný druh, **ale obvykle tam bylo jen několik žížal nebo celé mraveniště s bílými kuklami nebo jen pár nevýrazných brouků**. Sítku na motýly mi obstaral otec, který býval mým průvodcem na loveckých výpravách za brouky i motýly.

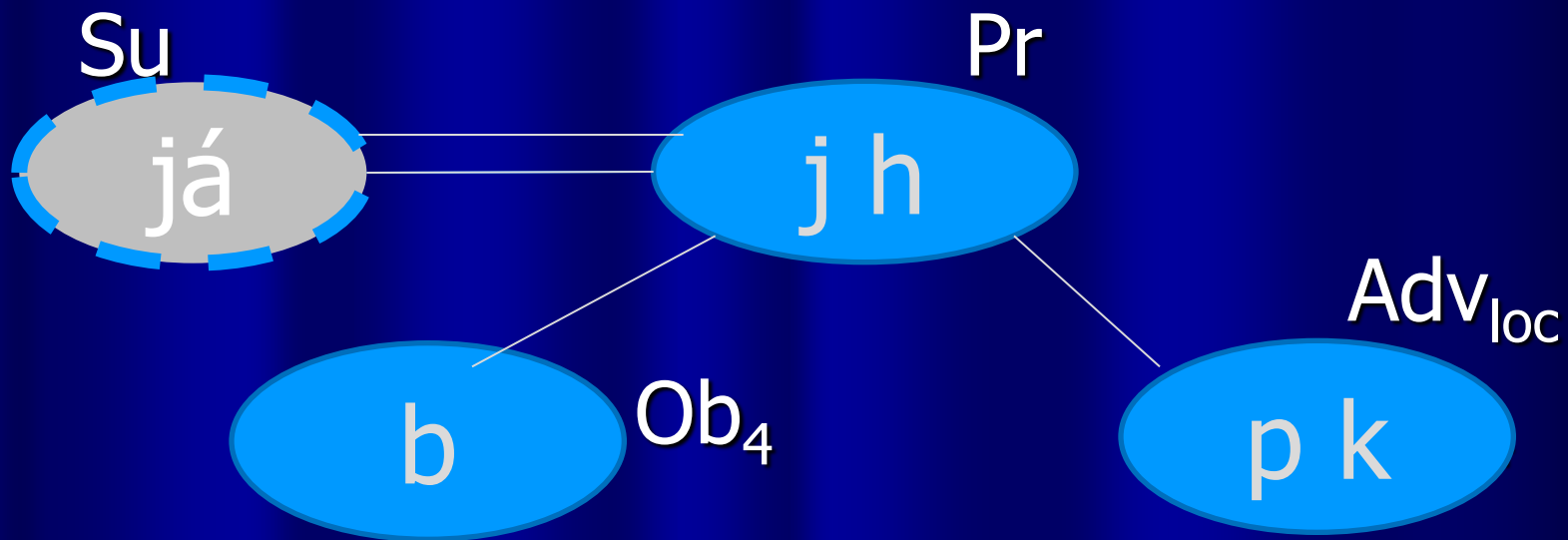
Mnoho chlapců dříve sbíralo brouky
a motýly.

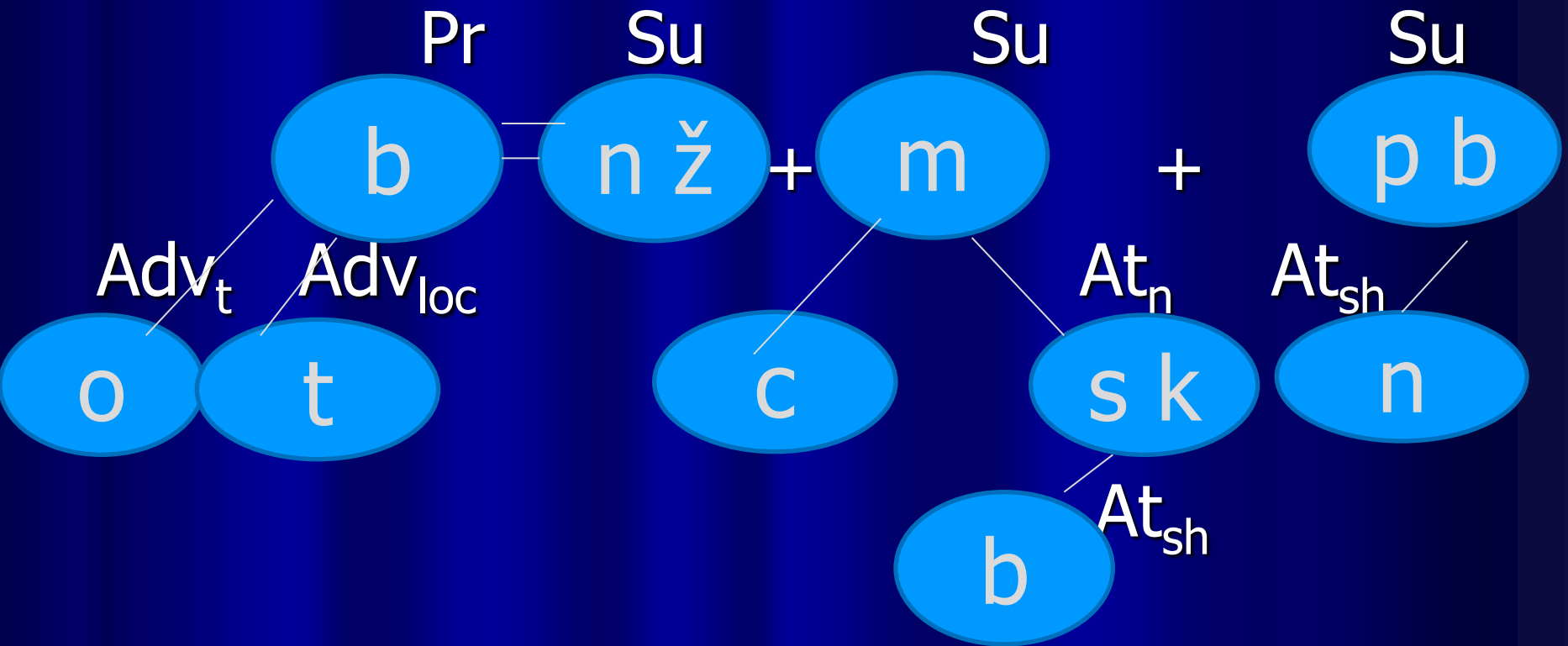
I já jsem je shromažďoval
v papírových krabicích.

Brouky jsem hledal pod kameny,

ale obvykle tam bylo jen několik žížal nebo celé mraveniště s bílými kuklami nebo jen pár nevýrazných brouků

samostudium

1. Vztahy mezi větnými členy

(Podřadnost (hypotaxe): shoda (kongruence), řízenost (rekce), přimykání (adjunkce); B) Souřadnost (parataxe): několikanásobnost (vztahy + spoj. výrazy);

2. Přístavek

3. Věty jednočlenné a dvojčlenné

5. Aktuální větné členění

6. Výpovědní funkce a typy vět

7. Modalita a emocionalita ve větě

Děkuji za pozornost

Věra Vykoukalová

vera.vykoukalova@tul.cz